

Jens Qvortrup (red.), Social struktur og levestandard i Østeuropa, Sydjysk Universitetsforlag, Esbjerg, 1978, 350 s., 80,00 kr.

Fra SUCs øst-vest projekt foreligger et nyt værk med titlen "Social struktur og levestandard i Østeuropa", der indeholder artikler skrevet af østeuropæiske forfattere og redaktørens 2 grundige introduktionskapitler.

Publikationens relativt kompilatoriske karakter vanskeliggør en anmeldelse af samtlige 7 tematiske indlæg under en fælles synsvinkel, men der kan dog med udgangspunkt i indledningskapitlerne udsiges noget alment om emnet social struktur og levestandard samt om sammenhængen herimellem.

Det oplyses i forordet, at redaktøren som udvælgelsesgrund dels har benyttet et kriterium som dette, at forfatterne var indfødte østeuropæere tilsluttende sig de pågældende landes politiske systemer, og dels et kriterium gående på repræsentativiteten med hensyn til kvalitet og emnevalg. Alligevel fraviges dette udvælgelsesprincip i første artikel, idet denne er forfattet af en amerikansk samfundsforsker og indeholder en fremstilling af Grækenland og Bulgarien af systemsammenlignende årsager.

Man må derfor om valget af artikler sige, at det på trods af intentionen om sammenhængende synsvinkler forekommer noget uensartet for så vidt angår kvalitetsniveau og for så vidt angår forfatterne - strækkende sig fra den originale ungarske studie til den klichéprægede rumænske artikel. Forfatterne varierer fra at være højtstående parti- og regeringsmedlemmer til at være professionelle samfundsforskere.

Om oversættelsen af artiklerne kan der gøres den kritiske bemærkning, at flere artikler er oversat fra tysk efter først at være oversat fra originalsproget, en grengangsmåde, der rummer visse i videnskabelig henseende betænkelige perspektiver, foruden at den medfører forståelsesmæssige og stilistiske problemer.

Redaktørens hensigt med artikeludvalget er: "at belyse emnet social struktur og levestandard fra forskellige men sammenhængende synsvinkler", et spørgsmål, som ifølge Qvortrup er genstand for en omfattende forskning og debat i Østeuropa og USSR i disse år.

Efter disse indledende betragtninger vedrørende bogens formelle sider skal der i det følgende gives en kortfattet vurdering af de

Jens Qvortrup (red.), Social struktur og levestandard i Østeuropa, Sydjysk Universitetsforlag, Esbjerg, 1978, 350 s., 80,00 kr.

Fra SUCs øst-vest projekt foreligger et nyt værk med titlen "Social struktur og levestandard i Østeuropa", der indeholder artikler skrevet af østeuropæiske forfattere og redaktørens 2 grundige introduktionskapitler.

Publikationens relativt kompilatoriske karakter vanskeliggør en anmeldelse af samtlige 7 tematiske indlæg under en fælles synsvinkel, men der kan dog med udgangspunkt i indledningskapitlerne udsiges noget alment om emnet social struktur og levestandard samt om sammenhængen herimellem.

Det oplyses i forordet, at redaktøren som udvælgelsesgrund dels har benyttet et kriterium som dette, at forfatterne var indfødte østeuropæere tilsluttende sig de pågældende landes politiske systemer, og dels et kriterium gående på repræsentativiteten med hensyn til kvalitet og emnevalg. Alligevel fraviges dette udvælgelsesprincip i første artikel, idet denne er forfattet af en amerikansk samfundsforsker og indeholder en fremstilling af Grækenland og Bulgarien af systemsammenlignende årsager.

Man må derfor om valget af artikler sige, at det på trods af intentionen om sammenhængende synsvinkler forekommer noget uensartet for så vidt angår kvalitetsniveau og for så vidt angår forfatterne - strækkende sig fra den originale ungarske studie til den klichéprægede rumænske artikel. Forfatterne varierer fra at være højtstående parti- og regeringsmedlemmer til at være professionelle samfundsforskere.

Om oversættelsen af artiklerne kan der gøres den kritiske bemærkning, at flere artikler er oversat fra tysk efter først at være oversat fra originalsproget, en grengangsmåde, der rummer visse i videnskabelig henseende betænkelige perspektiver, foruden at den medfører forståelsesmæssige og stilistiske problemer.

Redaktørens hensigt med artikeludvalget er: "at belyse emnet social struktur og levestandard fra forskellige men sammenhængende synsvinkler", et spørgsmål, som ifølge Qvortrup er genstand for en omfattende forskning og debat i Østeuropa og USSR i disse år.

Efter disse indledende betragtninger vedrørende bogens formelle sider skal der i det følgende gives en kortfattet vurdering af de

forskellige artiklers indhold, men først en kommentar til Qvorrups modelbegreb:

Socialstrukturbegrebets rummelighed antydes ved et kig på indholdsfortegnelsen, der viser, at sundhedsforhold, uddannelses-, indkomst- og boligforhold indgår som bestanddele. Kort sagt, her sættes en endog meget bred problemstilling under debat, som redaktøren forsøger at formidle til et dansk publikum ved at skitsere en model til analyse af socialstrukturen.

Om der er tale om en model i traditionel metodisk forstand er tvivlsomt, hvilket erkendes af redaktøren, der forståeligt nok sætter model i anførselstegn. "Modellen" består af 3 niveauer: klasseniveauet, det sociale niveau og arbejdsdelingsniveauet, men herudover siges der intet om modellens forudsætninger, om gyldighedsområdet (randbetingelserne) eller om slutningsreglerne, dvs. hvorledes modellens forskellige elementer forbindes. Med andre ord, her anvendes modelbegrebet i meget vid forstand som synonym med analyseskema, der i modsætning til den snævre model alene peger på, hvilke forhold, der skal tages op til beskrivelse.

Dog - hvad der tabes i metodisk stringens som følge af socialstrukturbegrebets rummelighed og den vide modeldefinition, kompenseres delvis af de enkelte artiklers indgående behandling af en række centrale problematikker. I den udstrækning, bogen bidrager til at belyse de for det socialistiske politiske system så fundamentale problemstillinger som lighed kontra økonomisk vækst, præstations- og konkurrenceprincippet fornenlighed med det ideologiske grundlag, tilstedeværelsen af en kompensatorisk socialpolitik samt dilemmaet mellem spontanitet og central planlægning m.v., i samme udstrækning er bogen fortræffelig.

Efter anmelderens opfattelse lykkes det på glimrende måde for redaktøren og de øvrige forfatter at yde et vægtigt bidrag til forståelse af og orientering om sociale og strukturelle sammenhænge i de østeuropæiske lande samt i USSR.

Således giver ikke mindst den ungarske artikel et indtryk af den ofte forekommende diskrepans mellem de officielt proklamerede målsætninger på bestemte områder og de konstaterede faktuelle tilstande. For eksempel viser det sig her, at uddannelsessystemet ikke fuldt ud realiserer målet: kulturel nivellering mellem de sociale lag, men tværtimod bevirker øgede forskelle mellem lagene.

Dette er blot et delresultat af Z. Ferges artikel, der i øvrigt indeholder spændende betragtninger omkring skolesystemets mobilitetsfremmende/hæmmende virkninger. Kravet om økonomisk vækst, der hævdes at være en objektiv nødvendighed i bestræbelserne på at skabe reel, materiel lighed, medfører i praktisk politik direkte uligheder med hensyn til løn, indkomst m.v. og på andre områder indirekte uligheder, herunder de nævnte mobilitetshæmmende virkninger fra skolesystemet.

Kollisionen mellem økonomisk og samfundsmæssig rationalitet forstærkes af den teknisk-videnskabelige epokes behov for højt kvalificerede arbejdere og teknikere, derved at skolen "automatisk" udvælger dem, der med de laveste omkostninger kan kvalificeres til teknisk-videnskabelige topposter, og disse stammer hyppigst fra i forvejen intellektuelle miljøer. At opdyrke de evner, der potentielt findes hos alle (jvf. målet den alsidige og harmoniske udvikling af menneskets åndelige og legemlige tilstand), kræver økonomiske ressourcer af et omfang, der ikke står til rådighed for de pågældende lande i den nære fremtid.

Dilemmaet er evident og vanskeligt at løse uden at gå på akkord med enten de ambitiøse vækstmål eller det langsigtede perspektivistiske mål om reel lighed på alle samfundslivets områder.

Den ungarske artikel er refereret så relativt fyldigt, fordi den klart fremtræder som værkets mest inspirerende bidrag, hvilket kan skyldes Z. Ferges forskningsstrategi, der består i at forklare "hvorfor noget, som vi ikke har villet, indtraf eller indtræffer, hvorfor noget, som var påtænkt, ikke er sket,..." (p. 338). Dette forekommer at være et frugtbart udgangspunkt i socialstrukturforskningen og står i skarp kontrast til enkelte andre bidragyderes forskningsstrategi, der snarere bestræber sig på at vise, at det i 5-årsplanerne påtænkte realiseres ganske problemløst og til overmål.

Et eksempel på denne forskningsstrategi er L. A. Gordons m.fl.: "Den udviklede socialisme og arbejdernes velstand", der kan karakteriseres som en leninafhængig, kritikløs gennemgang af partidokumenter og 5-årsplaner, som munder ud i den konklusion, at velstanden før revolutionen var uhyre lav, at velstanden siden er steget kolossalt, men at den i fremtiden vil stige endnu mere. At få at vide, at der i 1940 var 4 gange så mange elever i skolerne

som før 1917, at der var 5 gange så mange læger, at hospitalskapaciteten var fordoblet, og at der fandtes 20 gange så mange biografer etc., etc., at få slig prangende russisk statistik serveret er i bedste fald ligegyldigt, når der vurderes ud fra forskningsmæssige kriterier.

Efter læsning af denne artikel savner man i høj grad problematiseringer af det fremlagte stof og analyser af forskellige problemstillinger. I modsat fald bliver der blot tale om triviell, analysefri samfundsbeskrivelse tilsat ret så panegyriske betragtninger omkring det politiske systems fortræffeligheder.

I et forsøg på en mere sammenfattende vurdering af det foreliggende artikeludvalg kan udgangspunktet tages i det forhold, at der her fremlægges et omfangsrigt materiale om sociale og strukturelle spørgsmål i de østeuropæiske lande. Et væld af faktiske, konkrete oplysninger formidles, hvilket altid er nyttigt, ikke mindst med henblik på en påtrængende revision af gængse forestillinger: disse lande har store lønforskelte, præstationsprincippet og konkurrencemomentet er iøjnefaldende dominerende, pensioner er indtægtsbestemte, ligesom der kan påvises betragtelige sociale forskelle på andre felter.

Ansætser til videnskabelig teoridannelse spores flere steder - mest fremtrædende i den ungarske artikel, men også Appels komparative studie er vægtig i så henseende, hvorimod flere af de øvrige indlæg i for høj grad bærer præg af at være skrevet af højtstående partifunktionærer.

Alt i alt udfylder bogen utvivlsomt et videnskabeligt tomrum om forholdene i de socialistiske stater i Østeuropa, og derfor er udgivelsen prisværdig. Men bogens største svaghed må siges at være det forholdsvis lave indhold af original forskning og nyindvunden viden i flere af artiklerne.

Kjeld Erbs